

ביאורים

חז"ל אומרים שתר"ג המצוות הן כנגד אברי האדם וכנגד ימות החמה. שס"ה מצוות לא תעשה כנגד מספר ימות החמה, ורמ"ח מצוות עשה כנגד מספר אבריו של האדם.

מה החשיבות והמשמעות של ידיעה זו? ואם המצוות לא היו כמספר זה מה היה נגרע?

רבי יוסף אלבו מסביר שחלוקה זו של המצוות תואמת את החלוקה של עולמו הפנימי של האדם. קיימים שני חלקים בעולמנו: האחד - החלק הממשי, ה'בפועל', כגון: בית, ממון, ידיעות בנושאים שונים וכדומה, שהם שלמויות ממשיות במציאות.

החלק השני הוא מה שאינו בפועל, והוא - הזמן. הזמן איננו מציאות מוגדרת, העבר איננו, הוא רק אוסף של תובנות ומסקנות אשר משפיעות על ההווה. העתיד גם הוא איננו, אנחנו איננו יודעים אותו אלא רק יכולים לנסות לצפות ולשער מה הוא טומן בחובו עבורנו. ואפילו ההווה, ה'עכשיו', שנדמה שהוא כן נמצא כאן, ואנחנו קוראים לו הווה כאילו הוא בפני עצמו, עליו - אומר רבי יוסף אלבו, שאין באמת כזה דבר 'עכשיו', כי כל רגע בפני עצמו הוא רק שבריר וחלק מהכלל, והוא רק נקודה הקושרת בין העבר לעתיד.

בכל זאת, על אף מציאותו המופשטת של הזמן, הוא זה שנותן מציאות לכל הדברים הממשיים. בלי הזמן, לא היה עבר ולא היה עתיד, וכמובן שלא היה הווה.

משל זה על העולם מלמד אותנו על המצוות.

מצוות העשה הן השלמויות הממשיות של האדם, כגון: ציצית, תפילין, סוכה ועוד. ומצוות הלא תעשה הם השלמויות שנותנות קיום ע"י אי הימצאותן בפועל. והשלמות הניתנת מהן היא בדיוק כמו השלמות מהמצוות המעשיות, שבהמנע מהעבירות ע"י הכוונה הטהורה של אהבת ד', נקנית בנפש שלמות של דבקות ואהבת ד'.

הרחבות

• מצוות לא תאוריה

כִּן הַמְצֻוֹת שֶׁהֵן מְצֻוֹת עֲשֵׂה, יִגִיעַ מֵהֶם הַשְּׁלֻמוֹת הַמְכֻוֹן בָּהֶם לְאָדָם בְּמֵה שֶׁהוּא אָדָם בְּהִיוֹתוֹ נַעֲשִׂים בְּפִעֵל, לֹא עַל־צַד הָאֲמוּנָה וְהִידִיעָה בְּלִבָּד. אַחַת מִן הַשְּׁאֵלוֹת הָאֲמוּנִיּוֹת הָעוֹלוֹת בִּיחֹס לַעֲשִׂיית הַמְצֻוֹת הַיֵּא: מֵה הַצּוֹרֵךְ בְּשִׁמְרִיהָ עַל כָּל פְּרֻטֵי הַמְצֻוֹת שֶׁעַל חֶלְקֵם אֲנוּ אֲפִילוֹ לֹא יִכּוֹלִים לַתֵּת טַעַם הַגִּיּוּנִי? הַעֵיִקֵר שֶׁנִּתְחַבֵּר לַרַעִיּוֹן הַמוֹסְרִי הַטְּמוּן בִּיסוּד הַמְצֻוֹת. עַל שְׁאֵלָה זוֹ עוֹמֵד הַמְדַרְשׁ: "וְכִי מֵה אִיכַפֵּת לוֹ לְהַקְבִּי" בֵּין שְׁשׁוּחַט אֶת הַבְּהֵמָה וְאוֹכֵל, אוֹ אִם נוֹחַר (הוֹרֵג אֶת הַבְּהֵמָה לְלֹא שְׁחִיטָה) וְאוֹכֵל, כְּלוּם אֶתְהָ עוֹמֵעִילוֹ, אוֹ כְּלוּם אֶתְהָ מוֹזִיקוֹ? אוֹ מֵה אִיכַפֵּת לוֹ בֵּין אוֹכֵל טְהוֹרוֹת לְאוֹכֵל נְבֻלוֹת... הֵא לֹא נִתְּנוּ הַמְצֻוֹת אֲלֵא לְצַרְףּ בְּהֵן אֶת הַבְּרִיּוֹת וְיִשְׂרָאֵל, שְׁנֵאֲמַר: "כָּל אֲמַרְתָּ ה' - צְרוּפָה" [תְּהִילִים יח, לא] "תִּנְחַוְמָא, שְׁמִינִי ח], הַמְהַר"ל מְבַאֵר מְדַרְשׁ זֶה: "מֵה שְׁאֲמַר "לֹא נִיתְּנָה תוֹרָה רַק לְצַרְףּ הַבְּרִיּוֹת", אִין הַפִּירוּשׁ כִּי הַמְצֻוֹת הֵם מְצַרְפִּים הָאָדָם בְּמֵה שִׁדְרִיךְ הָאָדָם עַצְמוֹ בְּמִידוֹת הַטּוֹבוֹת וְהַהֲגוּנוֹת" אִין מִטְרַת הַמְצֻוֹת רַק לְהַקְנוֹת לְאָדָם מִידוֹת טוֹבוֹת. "שְׁבֻזָּה יִקְשֵׁה כְּמוֹ שְׁכַתְּבֵנו לְמַעֲלָה, כִּי דָבַר זֶה הִיָּה הַגּוֹן בְּמְצֻוֹת אֲשֶׁר נִדַע טַעַמָם, אֲבָל בְּמְצֻוֹת שֶׁנִּעְלַם מֵאֲתָנוּ טַעַם שְׁלָהֶם, לֹא נוֹכֵל לֹמַר כֵּן". יִשְׁנֵן מְצֻוֹת שְׁאֵנוּ לֹא מְבִינִים אֶת טַעַמָם, וְאִךְ הֵן מִתְקַנּוֹת אֶת הַמִּידוֹת "אֲבָל הַמְצֻוֹת בַּעֲצָמָם מְצַרְפִּים נֶפֶשׁ הָאָדָם לְהַשִּׁיב אוֹתָהּ אֶל ה'" [תַּפְאֲרַת יִשְׂרָאֵל ז] עַצֵּם עֲשִׂית הַמְצֻוָּה מְקַשְׂרַת בֵּין הַמְקִיִּים לָהּ, לֹא רַק בְּגַלֵּל הַדְּבָרִים הַנְּרָאִים לְנוּ לַעֲיֵן. אֲלֵא, וּבַעֲיִקֵר בְּגַלֵּל שֶׁכֵּךְ גִּזְרָה הַקַּב"ה.

וְזֶה-דְּבָרָה, פְּרָשׁוּהוּ רַז"ל בְּמִסְכַּת מְכוֹת [כג: - אָמְרוּ: דָּרַשׁ רַבִּי שְׁמֵלָאִי: תְּרַנְ"ג מְצֻוֹת נֶאֱמָרוּ לְמוֹשֶׁה בְּסִינִי: שְׁס"ה - כְּנֶגֶד יְמוֹת הַחֲמָה, וְרַמ"ח כְּנֶגֶד אֲבָרָיו שֶׁל אָדָם וְכו'. הֵנָּה בְּאָרוּ בְּזֶה שֶׁהַתּוֹרָה כְּנִיָּה בְּזֶה-הַמְּסַפֵּר לְהוֹרוֹת אִיךְ יִצְיֵר שֶׁתְּהִיָּה קְנִיַת הַשְּׁלֻמוֹת בְּמְצֻוֹת-לֹא-תַעֲשֶׂה כְּמוֹ בְּמְצֻוֹת-עֲשֵׂה עִם-הַיּוֹתָם הַפְּכִים; כִּי עֲשֵׂה וְלֹא-תַעֲשֶׂה בְּלִי-סִפֵּק הַפְּכִיִּים.

וְזֶה, כִּי בְהִיוֹת מְסַפֵּר מְצֻוֹת-עֲשֵׂה רַמ"ח, כְּנֶגֶד אֲבָרָיו שֶׁל אָדָם, הִיא הוֹרָאָה כִּי כְּמוֹ שֶׁהָאֲבָרִים, לְהִיוֹתָם דְּבָרִים נְמַצְאִים בְּפִעֵל, יִגִיעַ בָּהֶם הַשְּׁלֻמוֹת הַמְכֻוֹן בָּהֶם לְאָדָם בְּמֵה שֶׁהוּא בַעַל-חַיִּים - כִּן הַמְצֻוֹת שֶׁהֵן מְצֻוֹת-עֲשֵׂה, יִגִיעַ מֵהֶם הַשְּׁלֻמוֹת הַמְכֻוֹן בָּהֶם לְאָדָם בְּמֵה שֶׁהוּא אָדָם בְּהִיוֹתָם נַעֲשִׂים בְּפִעֵל, לֹא עַל-צַד הָאֲמוּנָה וְהִידִיעָה בְּלִבָּד. וְמְצֻוֹת-לֹא-תַעֲשֵׂה, בְּהִיוֹתָן שְׁס"ה, כְּמִנְיֵן יְמוֹת הַחֲמָה, יֵשׁ בְּזֶה הוֹרָאָה כִּי אֵלּוּ-הַמְצֻוֹת, אִף אִם הֵם דְּבָרִים בְּלִתִּי-נְמַצְאִים בְּפִעֵל, הֵן נוֹתְנוֹת שְׁלֻמוֹת לְנַפְשׁ הָאָדָם. כִּי כְּמוֹ שֶׁהַזְּמָן הוּא דְבָר בְּלִתִּי-נְמַצְאָ בְּפִעֵל; כִּי הָעֵבֶר אֵינוֹ נְמַצָּא, וְהַעֲתִיד לֹא יִצָּא עַדִּין אֶל הַפִּעֵל, וְהַהוּה אֵינוֹ אֶלֶּא ה'עֲתָה' הַקּוֹשֵׁר בֵּין הָעֵבֶר וְהַעֲתִיד. וְאוֹלָם ה'עֲתָה' עַצְמוֹ אֵינוֹ זְמָן עַל-דֶּרֶךְ הָאֲמָת, שֶׁיִּקְבַּל חֶלְקָה, לְהִיוֹת מֵה'כְּמֵה' הַמְתְּדַבֵּק; אֲבָל יַחַס ה'עֲתָה' אֶל הַזְּמָן - יַחַס הַנְּקֻדָּה אֶל הַקּוֹ. וְאִם-כֵּן, אִין הַזְּמָן נְמַצָּא בְּפִעֵל; וְאִף-עַל-פִּי-כֵן, הוּא נוֹתֵן שְׁלֻמוֹת הַמְצֻוֹת לְכָל הַדְּבָרִים הַנְּמַצְאִים בְּזְמָן. כִּן מְצֻוֹת-לֹא-תַעֲשֵׂה, אִף אִם הֵם דְּבָרִים בְּלִתִּי-נְמַצְאִים בְּפִעֵל, נוֹתְנוֹת שְׁלֻמוֹת אֶל הַנְּפִשׁ הָאֲנוּשִׁי מִצַּד-הַיּוֹתָן דְּבָרִים בְּלִתִּי-נְמַצְאִים. וְלִזְהָ בָּאוּ בְּמִסְפַּר שְׁס"ה - לְהוֹרוֹת כִּי כְּמוֹ שֶׁהַזְּמָן בְּלִתִּי-נְמַצָּא, כִּךְ אֵלֶּה-הַמְצֻוֹת, רָאוּי שֶׁיְהִיּוּ בְּלִתִּי-נְמַצְאִים בְּפִעֵל; וּבְהִיוֹתָם בְּלִתִּי-נְמַצְאִים בְּפִעֵל יִתְּנוּ הַשְּׁלֻמוֹת הַנְּפִשִׁי, בְּהִיוֹת הַמְּנַעַע מְעַשִׂיתָן עַל-הַפְּנֵה הָרְאוּיָה, כְּמוֹ הַזְּמָן שֶׁבְּהִיוֹתוֹ בְּלִתִּי-נְמַצָּא בְּפִעֵל נוֹתֵן הַשְּׁלֻמוֹת לְדְבָרִים הַנְּמַצְאִים.

מדרש רבי שמלאי

שלמות במצוות עשה ולא תעשה